

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע י

פרשת צו, תשס"ד
מספר 542מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

קרבן עולה כסמל

הפרשה פותחת בעבודת הכוהנים, בקרבן עולה שכבר נמנה בין הקרבנות בפרשת ויקרא. הדגש המושם כאן בפרשה הוא לעניין הדשן, שהוא תוצר שרפת העולה על המזבח במשך הלילה. ואכן, המצווה הראשונה שמונה בעל ספר החינוך בפרשה היא מצוות הרמת הדשן. פרשנים ודרשנים בימי הביניים הוציאו את הדברים מפשוטם, ודרשו אותם כסמל לאדם ופעולותיו בעולם הזה.

ר' יצחק קארו מפרש שהפעולה של שרפת העולה מרמזת לשרפת המחשבות הרעות הבאות לאדם בלילה, ושבגינתן הוא חוטא ביום. קרבן עולה בא על הרהורי עברה, ולא על העברה עצמה, שעליה מביא האדם קרבן חטאת. העולה נשרפת על המזבח כל הלילה - אומר ר' יצחק קארו - כנגד הרהוריו של האדם בלילה. ביום מפנה הכוהן את הדשן מעל המזבח כסמל לפינוי אותן מחשבות מן האדם, כפי שכתב בעל תולדות יצחק (פרשת צו):

בעבור שהעולה היא הקרבן היותר מעולה מכל הקרבנות לפי שמכפר על ההרהור שבא מן הנפש... והטעם בעולה שאמר מוקדה על המזבח כל הלילה, לפי שהאדם מהרהר בלילה וחוטא ביום... ולפי שהעולה באה על ההרהור לזה צוה שתשרף כל הלילה שתהיה הכפרה בזמן העבירה.

ר' יוסף מטרני ור' יצחק נ' ארזי מפתחים יותר את הרעיון הזה. כידוע יש באדם כמה כוחות נפשיים; אחד מהם הוא הכוח השכלי שהוא יתרונו של האדם על בעלי החיים, וכוח אחר הוא הכוח הבהמי שבו, המשותף לאדם ולבעלי החיים. ישנו מאבק מתמיד בין שני הכוחות הללו, כאשר כל אחד מהם מושך לכיוונו. מחד גיסא - חיי שכל רוחניים, ומאידך גיסא - חיי חומר בהמיים. על האדם להכניע את הנפש הבהמית שבו ולהעלותה לרמה של הכוח השכלי, עפ"י דרישות התורה. לדעתם, פעולה זו מסומלת בעולה. במשך הלילה, חיי העולם הזה, האדם מקריב את הבהמה לעולה, וזו נשרפת כליל על המזבח עד הבוקר, העולם הבא, ולא נשאר ממנה כי אם הדשן, האפר. והכוח השכלי הטהור והנקי עולה למעלה למקורו. ר' יצחק ו' ארזי כותב:

אמר ראשונה כי זאת העולה תהיה על מוקדה על המזבח כל הלילה לרמוז כי הנפש החיונית אשר הוא רוצה להעלות אותה ולקרבה אל הש"י קורבת תוארים צריכה להיות נשרפת ונוקדת בשביל מה שיחייב השכל הנקרא מזבח כמו שכתוב בויקרא. והענין הזה צריך שיהיה מורגל בו תמיד כל זמן שהוא חי חיי העולם הזה שהוא דומה ללילה עד הבוקר שהוא העולם הבא שאחר המות. ואש המזבח תוקד בו ירמוז כי התורה הנרמזת באש הנה השכל אשר בו הנרמז במזבח על ידו תוקד התורה בנפש החיונית ההיא הנרמזת בעולת בהמה. והכוונה שלא יתהנה נפשו רק ממה שהתירה לו התורה (תנחומות אל, פד, ע"א; ראה גם מטרני, צפנת פענח, קי, ע"א).

ר' שלמה לבית הלוי מוסיף את ממד התפילה שבקרבן. כידוע, המביא קרבן צריך שיתוודה. לקרבן יש אפוא שני מרכיבים: הבהמה - כנגד הגוף, והתפילה - כנגד הנפש. שלא כמו בקרבן חטאת הבא על מעשה, קרבן עולה בא, כאמור, על הרהור, ועל כן אין עיקרו במעשה הבאת

הקרבן, אלא בצדו העיוני - התפילה או הלימוד. לכן הדגש של הלוי הוא על תורת העולה, דהיינו על הכוונה או התפילה. הממד העיוני - הכוונה - הוא העיקר, והבהמה היא רק אמצעי להגיע דרכו אל המטרה, כדבריו (דברי שלמה, רנה ע"ב):

הכוונה והתורה המכוונת בעולה היא עצמה העולה הנרצית כי אין הנרצה בעולה הב"ח עצמו המוקרב שם אלא שיהיה המקריב מבין ומכוין בתורת העולה והמכוון שבה והנרצה ממנה.

ולכן העולה נשרפת כל הלילה על המזבח כיוון שהרהורי החטא הם בעיקר בלילה ("הוי חשבי און .. על משכבותם", מיכה ב:א). זמן השרפה הארוך, כל הלילה, מביא את המקריב להרהר במעשיו ולחזור בתשובה. השרפה הממושכת הזו אמורה לעורר מחשבה נגדית למחשבת החטא המקורית שעליה מקריבים את העולה. העולה באה על הרהורי החטא והשרפה צריכה להביא להרהורי חרטה ותשובה (שם, רנו ע"א):

וצריך שאותו האש הבוער במזבח תוקד בו במקריב שיהיה מתעורר בעצמו ובווער באש הכניעה והתשובה לחשוב מחשבות ואומר אוי לי שהעולה הבוערת הלילה הזאת היא בעבור חטאתי והרהורי לבבי, והיה ראוי שאותו אש היה בוער בקרבי ושורף אותי. ואם כן זאת היא התורה שבעולה שהיא העולה הנרצית.

ר' אליהו הכהן האתמרי צועד צעד נוסף בכיוון זה. הוא כבר אינו מתייחס לקרבן עצמו, כיוון שבגלות בטלה עבודת הקרבנות, ומפרש את הפסוקים כמכוונים לתקופה שאחרי החורבן. האתמרי מתייחס לכתוב במלואו ואומר כי למילים "תורת העולה" יש משמעות, ובעיקר יש להתייחס למילה תורה כפשוטה, דהיינו התורה היא הפתרון להינצל מהרהורי עברה בלילה; על ידי לימוד תורה כל הלילה לא יהיה לו פנאי להרהר בעברות. בדברי האתמרי אין תורת העולה מכפרת, אלא מקדימה רפואה למכה; העיסוק בתורה ינטרל את האפשרות של הרהורי עברה (מגלה צפונות דף קיד ע"ב):

וכיון שרוב ההרהור בלילה בא הכתוב לרמוז אגב אורחי מה יעשה אדם וינצל, והוא שיעסוק בתורה כל הלילה, ועסק התורה שורף המחשבה ודוחפה לחוץ.

לא ברור מדברי האתמרי כיצד הוא מציע לנהוג הלכה למעשה; האם כוונת דבריו שאדם יעסוק כל הלילה בתורה ואז לא יבוא לידי הרהורי עברה? והרי דבר זה לא ייתכן, כי האדם צריך גם לישון בלילה אם מעט ואם הרבה. נראה שכוונתו לומר שכאשר יפרוש האדם לשינה מתוך לימוד תורה, דהיינו הפעולה האחרונה שהוא יעשה לפני השינה תהיה לימוד התורה, אזי לא יהרהר הרהורי חטא בלילה, כי הפעולות האחרונות שהאדם עושה ביום משפיעות על הרהוריו ועל חלומותיו בלילה.

יאשיהו פינטו מביא את דברי ר' שמואל לניאדו בספרו כלי חמדה המפרש את הכפל של קרי וכתוב. בפסוק כתוב "הוא העולה" והקרי: "היא", כאילו תאמר ששילוב של שניהם יחד, הקרבן והמקריב, יוצר את השלמות המביאה לידי כפרה. עד שלא תהיה זהות כזו בין הנקרב והמקריב לא תהיה תועלת בקרבן הנקרב:

עיקר הכפרה הוא העולה כלומר הוא המקריב שיכנע עצמו ואש המזבח תוקד בקרבו באופן שהוא העולה המקריב והיא העולה הנקרכת ומתוך שניהם יבא לידי כפרה.

וממשיך פינטו ומסביר את דברי לניאדו תוך שימת דגש על המשך הפסוק:

על מוקדה על המזבח, ש'על' אחד הוא מיותר, שמספיק לומר היא העולה מוקדה על המזבח. אלא בא לרמוז מה שכתבנו, שעיקר היא ההכנעה בעצמו של אדם, והכי קאמר מלבד אותה יקידה של הקרבן שנשרף על המזבח צריך עוד דבר שאש המזבח תוקד בו בעצמו (כסף נבחר דף קה, ע"א; ראה גם כלי חמדה לפרשת צו).

לסיכום נראה כי מאחר שבטלה עבודת הקרבנות עם חורבן הבית, והתחלפה בעבודה הרוחנית של תפילה ולימוד תורה, על כן מפרשים ודרשנים אלה (ואחרים כמותם) הדגישו בדרשותיהם ובפירושיהם את הממד הרוחני השכלי של הקרבן.

פרופ' שאול רגב
החוג המשולב במדעי היהדות